

De samenhang tussen een hiërarchische wegenstructuur en de positie van monumenten en architecturale rijkdom structureert ook het heropgebouwde Ieper.

[FOTO: MICHEL GOUVERNEUR - REPORTERS]

Bijna honderd jaar geleden werd gekozen voor een idealiserende heropbouw van de dorpen en steden in de West-Vlaamse frontstreek. Vandaag worden lokale bestuurders met dat wat dubbelzinnig erfgoed geconfronteerd.

DE NALATENSCHAP VAN DE Westhoek

Maarten Liefoghe
Tine Bulckaen
Pieter Uyttenhove

LABO S
VAKGROEP ARCHITECTUUR
EN STEDENBOUW UNIVERSITEIT GENT

ANDER GEBRUIK

Lokale stedenbouwkundige ambtenaren in de Westhoek merken dat de druk op het gebouwenbestand toeneemt, door veranderende gebruiksbehoeftes enerzijds en bewustwording van de mogelijke erfgoed- en beeldwaarde van de wederopbouwarchitectuur anderzijds. Die situatie was in december 2006 de aanleiding voor een studie door het Labo S van de Universiteit Gent. Opdrachtgevers waren de provincie West-Vlaanderen en de stad Ieper.

Het onderzoek *Omgaan met de wederopbouwarchitectuur van '14-'18 – Ieper en Heuvelland* werd in 2007 uitgevoerd. Doel was een methode aan te reiken waarmee steden en gemeenten in de Westhoek, en bij uitbreiding in de hele frontzone, zich een visie kunnen vormen over de plaats van het wederopbouwverfgoed in hun ruimtelijk beleid, en vice versa.² De studie behandelt een paar typische cases in Ieper en Heuvelland, waarvoor ze bij wijze van aanzet ontwikkelingsscenario's voorstelt en evalueert. Ze ondersteunt die met een *erfgoedwaardeanalyse* en met een analyse van de relatie van de betrokken case tot de vaak bepalende stedenbouwkundige context. Op die manier biedt de studie een toetsingskader en een argumentarium voor de behandeling van bouwvragen, maar ook voor de ontwikkeling van bouwprojecten, stadsontwerpen en planingsinitiatieven.

Om een beeld te krijgen van de ruimtelijke vraagstukken waarmee gemeenten geconfronteerd werden, inventariseerden de onderzoekers in een eerste fase vijftien reële of fictieve bouwprojecten in Ieper en Heuvelland. In een latere fase werden acht daarvan als gevalstudie nader uitgewerkt.

De vraagstukken houden hoofdzakelijk verband met ontwikkelingen die het gevolg zijn van veranderende gebruikspatronen. Enerzijds is er de behoefte aan bouwtypologieën die bij de wederopbouw niet aan de orde waren, zoals meergezinswoningen, garages in de stads- of dorpskernen of een rusthuis aan de rand van een dorp. Daaruit blijkt dat er een houvast nodig is om nieuwe gebouwen in een wederopbouwomgeving te kunnen sturen en beoordelen. Anderzijds komen voor de wederopbouw beeldbepalende

Heel wat Vlaamse gemeenten bereiden de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog voor. Van 2014 tot 2018 zullen we om de oren geslagen worden met bekende en minder bekende verhalen uit de *Grote Oorlog*. Maar de meest tastbare herinnering aan die wereldbrand ligt wellicht nog altijd in het landschap van boerderijen, dorpen en stadjes dat in de frontzone Nieuwpoort/Diksmuide/Ieper/Heuvelland ontstond tijdens de wederopbouw tussen 1918 en 1926. Die hele streek werd in enkele jaren bijna volledig heropgebouwd, onder een nationaal gecentraliseerde regie en volgens een paar dragende leidbeelden. Het gevolg is dat dit *wederopbouwlandschap* ook vandaag nog als dusdanig herkenbaar is, niet alleen vanwege de interne consistentie maar ook vanwege de verschillen met de gebouwde ruimte voor en achter het front.

Typisch voor het wederopbouwproject was de intentie om nieuwe en betere boerderijen en woningen, wegen en gemeentehuizen, dorpen en steden te bouwen. Maar er was ook het streven om aansluiting te vinden met de uitgewiste lokale bouwhistorische identiteit. Dat maakte het wederopbouwproject fundamenteel ambigu. Het was moderniserend en tegelijk behoudsgezind. Het wilde de verwoesting en de "herrijzenis" herdenken, maar deed dat door een beeld op te hangen van een geïdealiseerde herinnering, bijna alsof de verwoesting nooit had plaatsgevonden.

In de architectuurhistoriografie is het ambigu karakter van de heropbouw "in het uur van de waarheid" altijd al op de korrel genomen. De wederopbouw fnuikte een beter modernistisch alternatief en werd door architectuurhistorici daarom omschreven als een lauw, reactionair en niet-authentiek project.¹ Ook in de populaire appreciatie merk je die kritische distantieering wanneer over de "fake" van het "vieux-neuf" gesproken wordt. En vanuit het standpunt van de klassieke monumentenzorg was het statuut van de wederopbouwarchitectuur – niet echt oud en twaalf ervan in een dozijn – lange tijd minstens even problematisch.

Maar die ambiguïteit van de wederopbouwverfgoed ontslaat bevoegde beleidsmakers en administraties niet van de verantwoordelijkheid om een standpunt in te nemen: in hun dagelijks vergunningsbeleid, in hun beleid inzake onroerend erfgoed, bij de planning van grotere ontwikkelingen en bij de opmaak van ruimtelijke uitvoeringsplannen.

¹ Zie in dit verband ook de inleidende opmerkingen van Marcel Smets in *Resurgam: de Belgische wederopbouw na 1914*, Brussel, 1985.

² De studie werd uitgevoerd door David Schmitz en Maarten Liefoghe onder begeleiding van Tine Bulckaen en Pieter Uyttenhove. Ze is integraal raadpleegbaar op: <http://www.architectuur.ugent.be/wederopbouw/>